

УДК 343.148 8.

DOI <https://doi.org/10.32782/2521-6473.2024-2.16>

С. О. Касапоглу, доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри публічного права
Національного технічного університету «Дніпровська політехніка»,

ЗАПОБІЖНІ ЗАХОДИ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ: ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ТА УМОВИ ДОТРИМАННЯ ПРИНЦИПУ ЮРИДИЧНОЇ ВИЗНАЧЕНОСТІ У НОРМАХ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Автором розглянуті правозастосовну практику під час дії воєнного стану щодо застосування заходів запобігання, визначених у Главі 18 Кримінального процесуального кодексу України. Здійснено спробу розкрити мету і зміст запобіжних заходів, визначити процесуальні підстави для їх застосування, скасування або зміни та охарактеризувати які особливості застосування запобіжних заходів у період дії воєнного стану. Для цього проведеного аналіз законодавчого та нормативно-правового регулювання запобіжних заходів з моменту введення воєнного стану, враховані наукові позиції вчених і практиків щодо важливості дотримання принципу юридичної визначеності у змінах до кримінального та кримінального процесуального законодавства, а також розглянуто які наслідки його порушення у правозастосовній практиці. Окрім цього, на основі рішень Конституційного Суду України означено роль принципу правової визначеності як елемента верховенства права та як це впливає на обмеження основних прав людини та громадянина.

На основі аналізу стану здійснення правосуддя у кримінальних провадженнях за 2023 рік розглянуто які рішення приймав слідчий суддя (виносив ухвали про застосування запобіжних заходів та які найчастіше запобіжні заходи застосовувались у період дії воєнного стану).

Проаналізовані висновки із судової практики апеляційних та касаційних інстанцій Верховного Суду, Рішення КСУ, дали змогу зробити висновок, що запобіжні заходи у кримінальному провадженні використовують для забезпечення належної процесуальної поведінки підозрюваного або обвинуваченого та виконання завдань кримінального провадження в умовах воєнного стану. Все вищезначене може сприяти удосконаленню порядку здійснення кримінального провадження під час війни з урахуванням приписів актів міжнародного права та національного законодавства.

Ключові слова: запобіжні заходи у кримінальному провадженні, воєнний стан, принцип юридичної визначеності, кримінальне процесуальне законодавство, нормативно-правове регулювання запобіжних заходів, досудове провадження та судовий розгляд кримінальних правопорушень, превентивні заходи кримінально-процесуального примусу.

S. O. Kasapoglu Precautionary measures during a state of martial: features of the application and conditions of compliance with the principle of legal certainty in the rules of criminal procedural legislation

The author considered the law enforcement practice during martial law regarding the application of prevention measures defined in Chapter 18 of the Criminal Procedure Code of Ukraine. An attempt was made to reveal the purpose and content of preventive measures, to determine the procedural grounds for their application, cancellation or change, and to characterize the features of the application of preventive measures during the period of martial law.

For this, an analysis of the legislative and regulatory regulation of preventive measures since the introduction of martial law was carried out, the scientific positions of scientists and practitioners regarding the importance of observing the principle of legal certainty in changes to criminal and criminal procedural legislation were taken into account, and the consequences of its violation in law enforcement practice were considered. In addition, based on the decisions of the Constitutional Court of Ukraine, the role of the principle of legal certainty as an element of the rule of law and how it affects the restriction of basic human and citizen rights is determined.

Based on the analysis of the state of administration of justice in criminal proceedings for the year 2023, it was considered what decisions the investigating judge made (decisions on the application of preventive measures and which preventive measures were most often applied during the period of martial law).

The analyzed conclusions from the judicial practice of the appellate and cassation instances of the Supreme Court, the Decision of the Supreme Court, made it possible to conclude that preventive measures in criminal proceedings are used to ensure the proper procedural behavior of the suspect or the accused and to fulfill the tasks of criminal proceedings under martial law. All of the above can contribute to the improvement of the procedure for carrying out criminal proceedings during war, taking into account the prescriptions of acts of international law and national legislation.

Key words: preventive measures in criminal proceedings, martial law, the principle of legal certainty, criminal procedural legislation, normative and legal regulation of preventive measures, pretrial proceedings and judicial review of criminal offenses, preventive measures of criminal procedural coercion.

Актуальність теми. Мета будь-якого процесуального законодавства спрямована на справедливе, неупереджене та своєчасне вирішення судом спорів, на забезпечення гарантій встановлення істини та покарання особи, винної у вчиненні злочину, у тому числі за рахунок застосування таких процесуальних

механізмів як перегляд обґрунтованості подальшого застосування запобіжного заходу; можливість подати слідчому судді клопотання про скасування чи зміну такого заходу, апеляційне оскарження окремих, визначених КПК України ухвал слідчого судді тощо.

Виклад основного матеріалу. У зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України в Україні введено воєнний стан (Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року № 64/2022 зі змінами) [1] та внесено зміни до деяких законодавчих актів, у тому числі Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» [2].

Ця ситуація вплинула на функціонування всіх інституцій, у тому числі правоохоронний сектор, де рішення повинні прийматись у певні строки та з дотриманням усіх законодавчих вимог.

Ю. Слав, розкриваючи особливості застосування заходів забезпечення кримінального провадження в умовах воєнного стану, зважає на те, що в тексті КПК України зазначаються юридичні дефініції – умови воєнного стану (ч. 3 статті 7 КПК України, ст. 615 КПК України), під час дії воєнного стану (абзац 8 ч. 4 ст. 183 КПК України). Остання дефініція характеризує кримінальний процесуальний час, передбачається в сфері нормативно-правового регулювання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. прямо обумовлена (детермінована) доктринальною фундацією кримінального процесуального часу [3, с. 47].

З метою забезпечення здійснення досудового провадження та судового розгляду кримінальних правопорушень законодавцем передбачено запобіжні заходи, як найбільш суворий вид кримінально-процесуального примусу. Такі заходи застосовуються у випадках, коли є підстави вважати, що підозрюваний, обвинувачений або підсудний можуть переховуватись від слідства та суду або будуть заважати встановленню істини по справі, або навіть будуть продовжувати займатися злочинною діяльністю, то застосувавши запобіжні заходи, можна запобігти цьому. З-поміж означеного, запобіжні заходи слугують різноманітним превентивних заходів кримінально-процесуального примусу, що полягають у позбавленні волі або обмеженні свободи підозрюваного, обвинуваченого на певний період часу. Вони призначені для врегулювання правових відносин, що виникають у сфері кримінального судочинства, у всіх випадках, коли необхідно виключити для підозрюваного, обвинуваченого можливість переховатися від органів досудового розслідування або суду чи іншим чином зашкодити встановленню істини.

Однак існує ряд пересторог для ефективного правозастосування. Так, з початку повномасштабного вторгнення практики й науковці наголошують на важливості уніфікації термінології у кодифікованих актах та інших законодавчих актах з метою усунення порушень прав громадян та значної кількості оскаржень у зв'язку з неточним/невірним застосуванням норм законодавства.

М. І. Хавронюк, висловлюючи пересторогу «законодавчого колапсу» та негативних наслідків у процесуальній діяльності після набрання чинності таких змін, опублікував статтю «Порушення принципу юридичної визначеності у змінах до Кримінального кодексу під час війни». Фактично, одним і тим самим Законом від 15 березня 2022 року № 2124-ІХ, прийнятим з порушенням частини 6 статті 3 Кримінального кодексу України «Зміни до законодавства України про кримінальну відповідальність можуть вноситися виключно законами про внесення змін до цього Кодексу та/або до кримінального процесуального законодавства України про адміністративні правопорушення» [4].

Із конституційних принципів рівності і справедливості випливає вимога визначеності, ясності і недвозначності правової норми, оскільки інше не може забезпечити її однакове застосування, не виключає необмеженості трактування в правозастосовній практиці і неминуче призводить до сваволі (*Рішення Конституційного суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 92, пункту 6 розділу X “Перехідні положення” Земельного кодексу України (справа про постійне користування земельними ділянками) від 22 вересня 2005 року № 5-рп/2005*) [5].

Одним із елементів верховенства права є принцип правової визначеності, у якому стверджується, що обмеження основних прав людини та громадянина і втілення цих обмежень на практиці допустиме лише за умови забезпечення передбачуваності застосування правових норм, встановлюваних такими обмеженнями. Тобто обмеження будь-якого права повинне базуватися на критеріях, які дадуть змогу особі відокремлювати правомірну поведінку від протиправної, передбачати юридичні наслідки своєї поведінки (*Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) абзацу восьмого пункту 5 частини першої статті 11 Закону України „Про міліцію“ від 29 червня 2010 року № 17-рп/2010*) [6].

Вчені-процесуалісти Т. Г. Фоміна, В. В. Рогальська теж наголошували на динамічності кримінального процесуального законодавства та необхідності його правового аналіз з моменту введення воєнного стану та кількості змін, що вносились до кримінального процесуального законодавства та передусім стосувались удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в нових умовах. До таких, як зазначають вчені, слід віднести і особливості застосування запобіжних заходів в умовах воєнного стану, наприклад, тримання під вартою та прийняття рішення про надання дозволу на здійснення затримання з метою приводу. Тим самим законодавець оминув питання щодо регламентації порядку обрання усіх інших запобіжних заходів.

Так, зокрема, в положеннях п. 2 ч. 1 ст. 615 КПК встановлена екстраординарна та виняткова процедура обрання зазначених запобіжних заходів керівником відповідного органу прокуратури. Згідно з положеннями вказаної статті, ініціює обрання тримання під вартою та здійснення затримання з метою приводу прокурор, або слідчий за погодженням із прокурором шляхом подання відповідного клопотання. Інші запобіжні заходи (особисте зобов'язання, особиста порука, застава, домашній арешт а також запобіжні заходи, що застосовуються до певних категорій осіб, статус яких обумовлено віком, психічним станом або пов'язано з екстрадицією) обираються в умовах воєнного стану за рішенням слідчого судді. Така позиція законодавця, на наше переконання, є не зовсім зрозумілою, оскільки надавши право обирати винятковий запобіжний захід прокуророві, можливість застосовувати менш суворі запобіжні заходи він залишив слідчому судді. Строк застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою згідно зі ст.616 КПК становить – 30 діб. Дані нормативні приписи стосується випадків, коли тримання під вартою обирається: а) щодо осіб, які підозрюються у вчиненні злочинів, передбачених статтями 109-115, 121, 127, 146, 146¹, 147, 152-156¹, 185, 186, 187, 189-191, 201, 255-255², 258-258⁵, 260-263¹, 294, 348, 349, 365, 377-379, 402-444 КК; б) у виняткових випадках [7].

На основі викладеного та проаналізованого, погоджуюсь з висновками Т.Г. Фоміної та В.В. Рогальської, які зазначають, що положення п. 2 ч.1 ст. 615 КПК враховують вищезазначені випадки обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою щодо осіб, підозрюваних у вчиненні інших тяжких чи особливо тяжких злочинів, якщо затримка в обранні запобіжного заходу може призвести до втрати слідів кримінального правопорушення чи втечі особи, яка підозрюється у вчиненні таких злочинів. Окрім цього, поділяю думку науковиць, що виключне право обрання запобіжного заходу прокурором – тримання під вартою фактично призводить до того, що слідчий суддя може обирати тільки менш суворі запобіжні заходи. Тому у подальших наукових дослідженнях слід розглянути більш детально це питання.

Далі вважаю доцільним більш предметно вказати які саме зміни були внесені до статті 176 КПК України Розділу Глави 18. Запобіжні заходи, затримання особи § 1. Запобіжні заходи, затримання особи на підставі ухвали слідчого судді, суду.

Так, тільки з початку 2022 року були внесені 9 змін:

1) до частини 4 – коли запобіжні заходи застосовуються не тільки під час досудового розслідування, але й до початку підготовчого судового засідання – слідчим суддею за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором, або за клопотанням прокурора, а під час судового провадження – судом за клопотанням прокурора;

2) частину *п'яту статті 176 виключено на підставі Закону № 2531-IX від 16.08.2022;*

3) доповнено статтю частиною 6 статті про те, що під час дії воєнного стану до осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні злочинів, передбачених статтями 109-114², 258-258⁶, 260, 261, 437-442 Кримінального кодексу України, за наявності ризиків, зазначених у статті 177 цього Кодексу, застосовується запобіжний захід, визначений пунктом 5 частини першої цієї статті (зміни вносились тричі щодо переліку статей Кримінального кодексу України);

4) на підставі з *Рішення Конституційного Суду № 7-р(II)/2024 від 19.06.2024 частину шосту статті 176 визнано такою, що відповідає Конституції України (є конституційною);*

5) доповнено статтю частиною 7 про те, що за клопотанням прокурора запобіжний захід може бути скасовано слідчим суддею, судом у випадках і в порядку, передбачених цим Кодексом;

6) внесені зміни на період дії воєнного стану щодо застосування запобіжних заходів до військовослужбовців, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні злочинів, передбачених статтями 402-405, 407, 408, 429 Кримінального кодексу України, застосовується виключно запобіжний захід, визначений пунктом 5 частини першої цієї статті [8].

З приводу останньої зміни до статті 176 КПК України – це зміни від 19 червня 2024 року згідно Рішення Конституційного Суду № 7-р(II)/2024 від 19.06.2024 щодо визнання *Частини шостої статті 176 такою, що відповідає Конституції України (є конституційною)* у справі за конституційними скаргами С. А. Бичкова, А. А. Бая щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини шостої статті 176 Кримінального процесуального кодексу України.

Щодо інших змін до Глави 18. Запобіжні заходи, затримання особи буде, буде присвячено окреме дослідження.

В даному контексті варто послатись на положення з Рішення КСУ № 7-р(II)/2024 від 19.06.2024: «Досліджуючи приписи актів міжнародного права, Конституційний Суд України звертає увагу, що застосування до особи запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою має бути домірним та заснованим на вмотивованому судовому рішенні.

У Загальному коментарі № 35 до Пакту Комітет Організації Об'єднаних Націй з прав людини наголосив, що «арешт або затримання можуть відповідати національному законодавству і, тим не менш, бути свавільними. Поняття «свавілля» не слід ототожнювати з поняттям «протиправність», а потрібно тлумачити ширше, охоплюючи складники недоречності, несправедливості, непередбаченості та недотримання належної юридичної процедури, поряд зі складниками обґрунтованості, потрібності та домірності. Наприклад, тримання під вартою як запобіжний захід має бути обґрунтованим і потрібним за будь-яких обставин

рішення про тримання особи під вартою в будь-якій формі є свавільним, якщо воно не підлягає періодичній перевірці щодо обґрунтованості подальшого тримання під вартою» (пункт 12); «друге речення пункту 3 статті 9 Пакту вимагає, щоб тримання під вартою осіб, які очікують суду, було винятком, а не правилом. Застосування тримання під вартою до підозрюваних та обвинувачених не має бути загальною практикою. Тримання під вартою має ґрунтуватися на рішенні, що ухвалюють у кожному конкретному випадку, про те, що воно обґрунтоване і потрібне з урахуванням усіх обставин для таких цілей, як запобігання втечі, втручання в процес збирання доказів або рецидиву злочину. Відповідні фактори мають бути прописані в законі і не повинні містити таких розпливчастих і широких стандартів, як «суспільна небезпека».

Згідно з приписами ст. 29 Конституції України та позиції ЄСПЛ з прав людини, висловленої зокрема у справах «Едуард Шабалін проти Росії» (рішення від 16.10.2014), «Руслан Яковенко проти України» (рішення від 04.09.2015), ніхто не може триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду, про більш предметний аналіз буде в іншій публікації.

Так, наприклад, запобіжний захід у виді тримання під вартою до суду не має бути обов'язковим для всіх обвинувачених у конкретному злочині без урахування індивідуальних обставин. До цей захід запобігання мають застосовувати не на підставі можливого вироку за злочин, а на підставі визначення потреби в цьому запобіжному заході. Суди повинні розглядати питання про те, чи дозволять альтернативні тримання під вартою такі запобіжні заходи, як застава, електронні браслети або інші, усунути потребу у триманні під вартою в конкретному випадку» (пункт 38).

Так, згідно судової практики касаційний розгляд здійснюється згідно з правилами розгляду в суді апеляційної інстанції з урахуванням певних особливостей (ст. 434 КПК). У свою чергу, ст. 418 КПК передбачає, що суд апеляційної інстанції ухвалює рішення у порядку, передбаченому статтями 368–380 цього Кодексу, який зобов'язує суд, серед іншого, визначити питання про запобіжний захід.

Відповідно до Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи від 27 вересня 2006 року № Rec (2006) 13 державам-членам щодо застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, умов, у яких воно має відбуватися, та про заходи забезпечення гарантій проти зловживань (далі – Рекомендація Комітету) з огляду на презумпцію невинуватості та на презумпцію на користь свободи тримання під вартою особи, яку підозрюють у вчиненні правопорушення, має бути винятком, а не правилом; не має бути обов'язковою вимоги, щоб особу, яку підозрюють у вчиненні правопорушення (або певну категорію осіб), тримали під вартою; в окремих випадках тримання під вартою має бути застосоване, лише якщо воно вкрай потрібне і як останній захід; його не мають застосовувати з каральних міркувань (пункт 3). Також у Рекомендації Комітету наголошено, що для уникнення необґрунтованого застосування тримання під вартою має існувати якнайширший перелік альтернативних, менш обмежувальних заходів щодо поведінки підозрюваної особи (пункт 4); особу можуть тримати під вартою лише за таких умов: обґрунтована підозра, що він чи вона вчинила правопорушення; наявність вагомих підстав вважати, що в разі звільнення він чи вона втече або вчинить серйозне правопорушення, або здійснить утручання у відправлення правосуддя, або становитиме серйозну загрозу громадському порядку; якщо немає можливості застосувати альтернативний захід, щоб запобігти зазначеним небезпекам, цей захід є складовою процесу кримінального судочинства (пункт 7).

У цьому ж Рішенні КСУ посилається на приписи статті 131, ч. ч. 1, 3 статті 176, статті 177, ч. 1 статті 183 Кодексу й наголошує, що запобіжні заходи у кримінальному провадженні використовують для забезпечення належної процесуальної поведінки підозрюваного або обвинуваченого. Виходячи з означеного, такий запобіжний захід як тримання під вартою є винятковим і найбільш суворим серед інших заходів, як особисте зобов'язання, особиста порука, застава, домашній арешт, оскільки під час його застосування особу позбавляють свободи. Водночас такий запобіжний захід порівняно з указаними більш м'якими запобіжними заходами за певних умов може стати єдиним дійсно дієвим й обґрунтованим запобіжним заходом для виконання завдань кримінального провадження, зокрема, в умовах воєнного стану, коли забезпечення правопорядку в державі ускладнено, а масові загрози життю і здоров'ю людей, іншим їхнім засадничим правам і свободам надвисокі. За таких умов без тримання особи під вартою, особливо якщо така потреба зумовлена тяжкістю й характером злочинів, у яких підозрюють або обвинувачують особу, наявністю ризиків, визначених статтею 177 Кодексу, практично неможливо буде забезпечити виконання цієї особою процесуальних обов'язків, запобігти її спробам переховуватися від органів досудового розслідування та/або суду, іншій неналежній процесуальній поведінці, що перешкоджатиме здійсненню кримінального провадження або й зовсім унеможливить його й створюватиме у зв'язку із цим загрози низці публічних інтересів [9].

Проте, приймаючи рішення про застосування того чи іншого запобіжного заходу потрібно враховувати не тільки судову практику а й виходити зі ступеня суспільної небезпеки, суворості запобіжного заходу, обґрунтувань слідчого, прокурора про доцільність застосування саме того заходу, що вказаний у клопотанні та врахування ризиків, зазначених у статті 177 КПК України.

На думку В. Ф. Ступи, запобіжні заходи мають першочергову мету – запобігання злочинності, що є різновидом суспільної профілактичної діяльності, функціональний зміст та мета якої полягає в перешкоджанні дії детермінантів злочинності та її виявів, передусім причин і умов останніх через обмеження, нейтралізацію і подальше усунення їхньої дії [10].

Якщо застосовувати теоретико-порівняльний аналіз, посилаючись на зарубіжне законодавство та досвід діяльності судів, який Україна може запозичити, слід навести приклад Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії. Так, будучи засновниками штучного інтелекту, ця країна здійснила інноваційний виклик, запровадивши технології ШІ у категорії справ невеликої тяжкості, на основі яких розробили алгоритм для обрання запобіжного заходу для підсудного, а саме застава чи тримання під вартою. Провівши такий експеримент у процесі розгляду тисячі процесуальних документів з метою обрання запобіжного заходу, розробники акцентували увагу на наступному – судова практика у процентному співвідношенні отримала результати, де одні судді у 50% справ ухвалювали рішення щодо застосування запобіжного заходу у виді застави, коли інші судді у аналогічних справах застосовували заставу близько 90% випадках. Фактично, програма сприяла оцінці ризиків з урахуванням перш за все безпеки для громадян, що призвело до більш значної кількості осіб, які перебували під вартою [11, с. 261].

Висновки. Для того, щоб розібратися зі змістом запобіжних заходів, визначити у чому полягає їх особливість застосування у період дії воєнного стану, я обрав тему своєї наукової статті та здійснив спробу розкрити зміст запобіжних заходів; які процесуальні підстави їх застосування, скасування або зміни.

Запобіжні заходи в кримінальному процесі відіграють важливу роль, бо саме завдяки цим заходам.

Досить сильно розвинена законодавча база запобіжного заходу у вигляді взяття під варту. Це можна пояснити тим, що цей захід дуже впливовий і при застосуванні нього можна бути практично на сто відсотків впевненим, що обвинувачений (підозрюваний) не зможе переховуватися від суду та слідства, не зможе заважати розслідуванню, не буде займатися злочинною діяльністю. Але робити нахил тільки в бік взяття під варту не можна.

Я вважаю, що досить доцільно застосовувати такий запобіжний захід, як домашній арешт. Звісно, тільки для деяких категорій злочинців, які не представляють небезпеки для суспільства, і чий злочин становлять невеликий ступінь суспільної небезпеки.

Аналіз нормативно-правових актів, що регулюють процес застосування запобіжних заходів у період дії воєнного стану, узагальнення думок вчених і практиків, аналіз судової практики апеляційних та касаційних судів, рішень Конституційного Суду України та Рішень ЄСПЛ дали змогу з'ясувати, що при наявності існуючих проблем слід сформулювати алгоритм дій для їх усунення, що суттєво може ефективно вплинути на процес розслідування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/64/2022#Text> (дата звернення: 24.06.2024).

2. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану: Закон України від 14.04.2022 р. № 2201-ІХ. *Голос України*. 2022. № 96. С. 7–14.

3. Єлаєв Ю. Особливості застосування заходів забезпечення кримінального провадження в умовах воєнного стану актуальні питання досудового розслідування: збірник матеріалів круглого столу (в авторській редакції), м. Кривий Ріг, 28 квітня 2023 року. Кривий Ріг: КННІ ДонДУВС, 2023. 152 с.

4. Хавронюк М. І. Порушення принципу юридичної визначеності у змінах до Кримінального кодексу від час війни. URL: <https://pravo.org.ua/blogs/porushennya-pryntsyru-yurydychnoyi-nevyznachenosti-u-voennyh-zminah-kryminalnogo-kodeksu-ukrayiny/> (дата звернення: 03.06.2024).

5. Рішення Конституційного суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 92, пункту 6 розділу Х “Перехідні положення” Земельного кодексу України (справа про постійне користування земельними ділянками) від 22 вересня 2005 року № 5-рп/2005. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v005p710-05#Text> (дата звернення 04.06.2024).

6. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) абзацу восьмого пункту 5 частини першої статті 11 Закону України „Про міліцію“ від 29 червня 2010 року № 17-рп/2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v017p710-10#Text/> (дата звернення 04.06.2024).

7. Фоміна Т., Рогальська В. Запобіжні заходи в умовах воєнного стану: що змінилось URL: <https://zib.com.ua/ua/151472.html> (дата звернення 04.06.2024).

8. Рішення Конституційного Суду № 7-р(П)/2024 від 19.06.2024 щодо визнання Частини шостої статті 176 такою, що відповідає Конституції України (є конституційною) у справі за конституційними скаргами С.А. Бичкова, А.А. Бая щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини шостої статті 176 Кримінального процесуального кодексу України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v007p710-24#n107> (дата звернення 04.06.2024).

9. Ступа В.Ф. Службова недбалість: кримінально-правова та кримінологічна характеристика : дис. ... канд.юрид.наук : 12.00.08 Дніпро, 2020, 247 с.

10. Іванов А. Електронне правосуддя як складова реформи судової влади. *Сучасний розвиток державотворення та право творення в Україні: проблеми теорії та практики*: матеріали Х Міжнар. наук.-практ. конф., (23 червня 2022 року: 36. тез наук. праць / за заг. редакцією М.В. Трофименко. Київ: МДУ, 2022. 346 с.